

Θὰ περάσουνε χρονιές και χρονιές γιά ν' ἀκουσῆ τραγοῦδι στό Σιδερόκαστρο... .

Οἱ κορασιές λουλουδι λεμονιάς στά ξαθόματα δὲ θ' ἀπιθώσουνε μὸν μαυρισμένες μπόλιες... .

Τὸ γαῖμα τῶν παιδιῶν ποῦ χύθηκε ἐννωμένο μὲ τῶν «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἷμα» κράζει, τσιρίζει καὶ βογγᾷ καὶ δὲν ἀφίνει τραγοῦδι νὰ στηλωθῆ, μηδὲ χορὸς νὰ κυλήσῃ.

Στὸ Σιδερόκαστρο τραγουδᾶνε μόνον οἱ ψυχές και μόν' αὐτές χορεύουν κάτω ἀπ' τ' ἀντροφόνια λεπίδια... .

ΑΘΗΝΑ, 25-3-1914

ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

JOHN GALSWORTHY

ΤΕΛΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Στῆς Ἀριζόνας τὴν μεγάλη φάραγγα, σ' αὐτὸ τὸ τερπνότερο ἀπ' τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἡ Φύσις συγκέντρωσεν ἀκόμα μιὰ φορὰ ὅλα τῆς τὰ δυνατὰ φτιάνοντας ἓνα ἀπτό και ὀλοτέλειωτο ἔργο Τέχνης. Ἐπειδὴ ἐκεῖ πέρα ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀπανάψηλα ὄροπέδια, σάν τῆ θάλασσα ἐπίπεδα, εἶναι βουλιαγμένοι οἱ ψιλοσκαλισμένοι θρόνοι ἀναρίθμητων θεῶν, χαμόκοιτοι, μὲ αἰώνιο σεβασμό, μέσα στῆς ἄπειρες φωτεινές και χρωματικῆς τους παραλλαγές, γιά τὸν Κυριάρχη Μυστήριο.

Ἄμα ἀντίκρουσα αὐτὸ τὸ ὕψωμα, τότες ἔννοιωσα γιὰτὶ ὁ πολὺς κόσμος εἶτε ἀποτραβιέται γυρνώντας μὲ τὸ πρῶτο τραῖνο, εἶτε μιλώντας γιὰτὸ λείει πὼς εἶναι μιὰ «ἄξισημείωτη γεώστροφωσι». Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ἄν και γενικὰ ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει τὴν τελεολογικὴ φόρμα στό κάθε τι, δὲν γυρεῖ ἐκεῖνὸ τῆς τὸ εἶδος ποῦ τὸν κάμει νὰ σκύβῃ γονατιστὸς στό Μυστήριο. Ἡ κοινὴ ἐκκλησι στῆ φύσι ὅσο και στῆ θρησκεία, στὴν τέχνη ὅσο και στῆ ζωὴ εἶναι τέτοια. «Φανέρωσέ μου καθαρά και ξάστερα ποῦ εἶμαι, τί κάνω ποῦ πάω!» Ἄπελευθέρωσέ με ἀπ' αὐτὴ τῆ φοβερὴ ἀβεβαιότητα γιά τὴν τέτοια ἔγνοια. Ἡ πεῖο διαδεδομένες θρησκείες εἶναι βέβαια ἐκεῖνες ποῦ ἔχουν τὴν τελεολογικὴν ἀποστολὴν τὰ λαϊκώτερα μυθιστορήματα εἶναι ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἀφίλουν τίποτε στὴν φαντασία νὰ ζητήσῃ. Ἀκατάπανστα παρακαλοῦμε νὰ μὴ γρέσωμε κι' ἐμεῖς νὰ κοινωνήσωμε μὲ τὸ βέβαιο, και μολοτοῦτα ἅμα ἡ παράκλησί μας εἰσακουσθῆ και λάψουμε νὰ τσαλαβουτοῦμε στό μυστηριώδες περιβάλλον ἀμέσως θὰ στενάζομε ζητώντας γιά νὰ ξαναελευθερωθοῦμε ἀπ' τὸν τρομαχτικὸν ἐφιάλτη ποῦ μᾶς πιέζει τώρα ποῦ ἀντικρούσαμε τὸ Βέβαιο.

Στὴν Τέχνη κανεὶς δὲ θὰ διαφωνήσῃ μὲ τὸν συγγραφέα ποῦ κληγὰ στὴν τελεολογία του ἐκεῖνο ποῦ αὐτὸς ὀνομάζει «ἠθικὴ ἐξεύρεσι» — πέρνοντας αὐτὸ τὸν ὄρο στῆ γενικώτερῃ του σημασίᾳ θὰ μπορούσε ὁμως κανεὶς νὰ στηριξῆ πὼς τέτοια τελεολογία δὲν περιορίζεται μοναχὰ στὴν ἀπὸ θετικὰ στοιχεῖα ἐξεύρεσι τῆς ἀληθινῆς λύσεως τῶν ὄρισμένων δεδομένων, μὰ κι' ἀκόμα πὼς μπορεῖ σιγὰ σιγὰ νὰ κατασταλάξῃ, μὲ ἀρνητικὰ στοιχεῖα αὐτῆ τῆ φορὰ, ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ ἔργο στὴν ἴδιαν ἠθικὴν ἐξεύρεσι σάν τὸν συγγραφέα. Μὲ ἄλλα λόγια πὼς ἡ ἐμφορητικὴ ἐπίδρασι ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ συγγραφέως, μπορεῖ σὲ τέτοιο βαθμὸ νὰ ἐνοποιήσῃ και νὰ ζωντανέψῃ ἓνα ἔργο ποῦ νὰ τοῦ προσάψῃ ὅλη τὴν τελεολογικὴ μορφὴ ποῦ θὰ ἀπαιτῆ ἡ Τέχνη ἐπειδὴ ἡ ἀναγκαῖα τελεολογία γιά τὴν Τέχνη, θετικὴ εἶτε ἀρνητικὴ,

δὲν εἶναι οὔτε ἢ δογματικὴ οὔτε ἢ ἐπεισοδιακὴ, εἶναι πάντα ἢ αισθητικὴ τελεολογία «σὰν ἓνα πνευματικὸ φῶς ποῦ τεχνικὰ συμμαζεῖται ὁ θεατὴς ἀπὸ τὴν παρὰξενη φωτερὴ ομίχλη ποῦ εἶναι ἢ διάνοια ἑνὸς ἀνθρώπου σχετικὰ μὲ ἓνα ἄλλον». Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀκριβῶς ἢ Τέχνη ντύνεται μὲ ἐκεῖνο τὸ μυστηριῶδες ἄγνωστο ἀναγκαιότερο ἀκόμα γιὰ τὴν τελεολογία, μιὰ ποῦ τὸ μυστήριον ποῦ τυλίγει κάθε ἔργον τέχνης εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ φτιάχτη καὶ αὐτὸ ἢ διαφορὰ τῆς σκέψεως τοῦ ἀπὸ τῆς σκέψεως τῶν ἄλλων.

Ἄς πάρω ἓνα παράδειγμα γιὰ νὰ ἐξηγήσω αὐτὰ τὰ δυὸ εἶδη τῆς τελεολογικῆς φόρμας ποῦ μπορεῖ νὰ ἔχη ἢ Τέχνη, καὶ ἄς προσπαθῶ νὰ δείξω πῶς δὲν εἶναι καὶ τὰ δυὸ παρὰ τὰ μισὰ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Κανεὶς δὲν θὰ βρεθῆ νὰ ὑποστηρίξῃ πῶς τὸ «Lys Rouge» ἓνα ἀπὸ τὰ παλιὰ μυθηστορήματα τοῦ Anatole France δὲν εἶναι ἔργον τέχνης. Αὐτὸ τὸ ἔργον ἔχει τὴν τεχνικὴν τελεολογικὴν μορφή, μιὰ ποῦ ὁ λογικὸς τοῦ ἐπίλογος ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς δράσεως θίγει τὴν ἀλήθεια. Ὅμως κανεὶς δὲ θὰ βρεθῆ νὰ ρηθῆ πάλι πῶς οἱ τέσσαρες τόμοι τοῦ Bergeret τοῦ ἴδιου συγγραφέα πῶς εἶναι ἔργα τέχνης, ἂν καὶ ἐδῶ ἢ ἀρνητικὴ τελεολογικὴ φόρμα σύγκεται μονάχα ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρατικὴν ἀτμόσφαιρα ποῦ περιβάλλει τὸ ὅλον ἔργον. Ἄν ὁ Τολστόι, ὁ Meredith ἢ ὁ Τουργκένιεφ καταπιάνονταν μὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Lys Rouge θὰ εἴχαμε ὅλως διόλου διάφορες λογικὰς ἐκβάσεις ἀπὸ τὰ ἴδια στοιχεῖα, καὶ ὅμως ἐπειδὴ εἶναι ἢ ἐργασία ὁλοῶν μεγάλων τεχνιτῶν δὲν εἶναι λοιπὸν ἢ θετικὴ τελεολογία τοῦ Lys Rouge αὐτούσια μὲ τὴν ἀρνητικὴν ἂν καὶ διάφορη δουλεμένη τελεολογία τοῦ Bergeret ; Δὲν εἶναι καὶ τὰ δυὸ τίποτε ἄλλο πραγματικῶς παρὰ τὸ λουλουδι τοῦ ἴδιου εἰλικρινοῦς τεχνίτη ; Ἐνόσω ἢ μυρωδιά, τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα κάθε λουλουδιοῦ εἶναι ἀρκετὰ δυνατὰ καὶ διαπεραστὰ ὥστε νὰ χαράζον ἀρκετὴν ἐντύπωσιν στὴν αἴσθησίν μας, τὸ ὑπόλοιπον εἶναι βέβαια κάτι ἀφηρημένο, ἀκαδημαϊκῶς θεωρητικὸ—μᾶλλον ἄυλο.

Ἄλλὰ ἐδῶ ἴσα ἴσα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τέχνην, παίζει μεγάλο ρόλον ὁ κοινὸς ἄνθρωπος. «Λουλουδι δημιουργικόν» λέει «Πνευματικὰς αἰσθήσεις ! Πρῶτον ! Δός μου κάτι νὰ τὸ καταλάβω. Δεῖξέ μου μιὰν κατεύθυνσιν !» Δηλαδή γυρεύει μιὰ τελεολογικὴν μορφήν ὅλως διόλου διάφορη ἀπὸ ἐκείνην ποῦ μπορεῖ νὰ τοῦ δώσῃ ἢ τέχνην. Θὰ ρωτήξῃ θυμωμένος τὸν καλλιτέχνην τί πραγματικὴ σημασία εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ὁ ἐπίλογός του ἢ τὸ διδάγμα τοῦ χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ διευκρινίσῃ πῶς κάθε γραμμὴ κάθε φράσι εἶναι ποτισμένη μὲ τὴν ἔννοιαν ποῦ προσπάθησε ὁ καὶ μὲν ὁ συγγραφεὺς νὰ δώσῃ στὸ δημιούργημά του ὅσα γυρέψῃ νὰ πληροφορηθῆ γιὰτὶ δὲν τοῦ ἔλενε ὀρισμένως τί ἀπόγεινε ὁ Στρατὴς καὶ ὁ Πετρεὺς ποῦ τοῦ γαργαλίσανε τόσο πολὺ τὴν περιέργειαν, καὶ σχεδὸν θὰ τὰ χάσῃ ἅμα μᾶθῃ πῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ καλλιτέχνης δὲν ξέρει τίποτε παραπάνω ἀπὸ τὸν ἴδιον. Καὶ ἂν κατὰ τύχην βρεθῆ στὴν ἀνάγκην παρακολουθῶντας νὰ βουτυχθῆ σὲ μιὰ κομματάκι ἀκαθόριστη φιλοσοφικὴν ἔρευνα, τόσο γιὰ ἐδῶ ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἄλλο κόσμον, δίχως ἄλλο θὰ στεῖλῃ ὅλα κατὰ διαβόλου καὶ θὰ πῇ μὲ περιφρόνησιν : «Ἐ ! λοιπόν, φιλαράκο ! ἀπ' αὐτὰ ποῦ λὲς γοῦ δὲν καταλαβαίνω καὶ σὺ ἂν σκαμπάζεις τίποτε—πρᾶγμα δυσκολοπίστευτον—ζοῖμά σου ὅσον λυπᾶμαι γιὰ λογαριασμό σου !» Τοῦ χρειάζονται γεγονότα, καὶ δός του γεγονότα, ὄχι μόνον παρελθόντα καὶ παρόντα παρὰ καὶ κροκαταβολικῶς μέλλοντα. Ἐξακολουθητικὰ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν τέχνην γεγονότα, εἴτε τέτοια ποῦ νὰ μὴ μπορῆ ἢ

τέχνην νὰ τοῦ δώκῃ, μὴ νοιῶντονας ἐκεῖνα ποῦ μπορεῖ νὰ τοῦ δώκῃ π. Ἰ. τὴ δημιουργικότητα τοῦ συγγραφέα.

Κυριάζετε, γιὰ παράδειγμα τὸ ἀριστούργημα τοῦ Synge «The Playboy of the Western World». Ἔχει τόση δημιουργικότητα! τί εἶναι γιὰ τὸν κόσμον; Ἐνα χτύπημα τοῦ Ἰρλανδικοῦ χαρακτήρος. Κάτι ὁμορφογραμμμένο. Μιά διασκεδαστικὴ φάρσα. Προβληματικὸς κινισμὸς χωρὶς πουθενὰ νὰ ἀποβλέπῃ. Πολὺ παράξενος αὐτὸς ποῦ τῶγραφε. Καὶ γενικῶς ὁ κόσμος δὲν πολυσυζητεῖται μὲ τοὺς παράξενους χαρακτήρες.

Λίγοι πραγματικῶς δείχνουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν δημιουργικότητα τοῦ συγγραφέα. Καὶ ὁμως εἶναι ἓνα προτέρημα ποῦ πρέπει νὰ καλοεξετάζεται, κ' ἐκεῖ ποῦ δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ. Τὸ νὰ πῆ κανεὶς πῶς ἡ τελειολογία ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ Τέχνη δὲν εἶναι παρὰ ἓνας τρόπος ὑποβολῆς δημιουργικότητος τοῦ συγγραφέα, δὲν σημαίνει διόλου πῶς ὁ κ. ἀ. θε. κ. α. κ. ρ. η. σ. τ. ἡ. σ. π. ἔ. ν. α. σ. μ. π. ο. ρ. εἰ. ἄ. ρ. α. δ. ε. ἰ. ἄ. ζ. ο. ν. τ. α. σ. τ. ὁ. κ. α. ρ. τ. ἰ. τ. ἡ. ν. π. ο. λ. υ. γ. ν. ω. σ. ἰ. α. τ. ο. υ. ν. ἄ. μ. ἄ. σ. π. ρ. ο. ξ. ε. ν. ἡ. σ. η. α. ὑ. τ. ἡ. τ. ἡ. ν. ὑ. π. ο. β. λ. η. τ. ι. κ. ὀ. τ. η. τ. α. (οἱ ἔχοντες ὅσα ἀκούειν...) Μπᾶ! Μπᾶ! Μπᾶ! Ποτές!! Ἐνόσω βλέπουμε στὸ ἔργο τὸ ἄτομο τοῦ συγγραφέα, δὲ μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε τὴ δημιουργικότητά του (ἀντικειμενικῶς) πρέπει νὰ ἀποτραβηθῆ ἄν δειχθῆ ἡ καλλιτεχνικὴ του δύναμι (δημιουργικῶς). Ἐπὶ πάρχει τόση ἀραχνοῦφαντὴ ἱκανότης, τόση ἀπροσωπία στὸν Bergeret ὅσο καὶ στὸ Lys Rouge. Ἡ ἴδια δουλειὰ καὶ ἡ ἴδια πνευματικὴ κόπωση ξωδεύτηκαν γι' αὐτὰ σελίδα-σελίδα, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἀναδῶσουν τὸ ἄρωμα τῆς μυστηριώδους τελειολογίας. Τὸ λουλουδί τῆς δημιουργικότητος δὲν εἶναι τόσο εὐκολόβρετο ὡς τὸ χουναλάκι, τὴν Καλιφορνέζικη παπαροῦνα, γιὰ τὴν χαριτωμένη γκαλιάρδια τοῦ Τεξᾶς, καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὴ τὴν αἰτία τὸ τελειολογικὸ ἄρωμα ποῦ μπορεῖ νὰ ἀναδῶσῃ ποτὲ δὲ θὰ τοῦξῃ τὰ ρουθούνια τοῦ κοσμικῆ συνειθισμένου νὰ τὸ μυρίζῃ συμπτικνωμένο μὲ μπουτλάκια μὲ χοντρογράμματα ἐτικέτες. Παρατηρήστε—γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γεγονοτικῆς τελειολογίας—τί ἐξακολουθητικὴ καὶ ἀκατάπανστη εἶναι ἡ φωνὴ ποῦ ζητεῖ χαρακτηρισ γιὰ λατεῖα, τί ἐπιμονετικὴ καὶ πεισματάρικη ἡ ἐπιθυμία γιὰ νὰ μάθῃ πῶς ὁ Μανωλιὸς εἶναι ἀληθινὸς ἥρωας, καὶ τί πιερὴ ἀπογοήτευση ἄρα δὴ πῶς ἡ Μαριωρίτσα δὲν ἀξίζει ἓνα παρὰ παραπάνω ἄπ' ὅτι ἔπρεπε νὰξίξῃ! Ὁ Κοσμᾶς γυρεῖται ἥρωες ποῦ νᾶνε ἥρωες καὶ ἥρωίδες ποῦ νᾶναι ἥρωίδες.

Ὅσο εἶναι ἀληθινοὶ ποῦ δὲ σμίγουν τὸ λάδι μὲ τὸ νερό, ἔτσι καὶ εἶναι δύο λογιῶν ἄνθρωποι. Σ' ὀλόκληρο τὸ παραμῦθι τῆς ζωῆς ὁ κυριώτερος χωρισμὸς εἶναι ἡ ἀνάλαφρη, βαθμενύπτωτη διαίρεση ποῦ ξεχωρίζει τὸν κόσμον στὸς ἀνθρώπους τῶν γεγονότων καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῶν αἰσθήσεων. Καὶ δὲν μποροῦν νὰ διακριθοῦν ἄπ' ὅτι εἶναι ἢ ἄπ' ὅτι κάνουν παρὰ ἴσα ἴσα ἀπὸ τίς τελειολογικὰς τὰς τάσεις. Ἐντυχῶς οἱ ποῦ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς δὲν εἶναι ὅλως διόλου οὔτε μὲ τὴν μιὰ οὔτε μὲ τὴν ἄλλη μερίδα. Ἐφρίστανται ὁμως μιὰ πραγματικὴ ἀντιπάθεια ἀμοιβαία στοὺς καθαρσανμίτες ἀπὸ τὰ δύο μέρη πολὺ πῶς βαθεῖα ἀπὸ τῆς φυλετικῆς πολιτικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἀντιπάθειας—ἀντιπάθεια ποῦ δὲ μποροῦν νὰ ἐξαλείψουν οὔτε ἡ περιστάσεις, οὔτε ἡ ἀγάπη οὔτε ἡ καλὴ θέληση, οὔτε ἀκόμα ἡ ἀνάγκη. Ποιὸ γρήγορα θὰ μονιάσῃ ὁ πάνθηρ μὲ τὸν ταῦρο παρὰ ἢ δύο αὐτὲς μερίδες. Δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάος ποῦ χωρίζει αὐτοὺς τοὺς δύο κόσμους.